

Τεχνητή νοημοσύνη, αλγόριθμοι και δίκαιο

θα λάβει το ρυθμιστικό πλαίσιο ακόμα και στο άμεσο μέλλον – δείτε για παράδειγμα πόσο γρήγορα ολοκληρώθηκε η διαμόρφωση κανόνων για συστήματα ΤΝ γενικής χρήσης (general purpose AI) στο σχέδιο της Πράξης για την Τεχνητή Νοημοσύνη που οδεύει προς τελική έγκριση αυτές τις μέρες. Το μόνο βέβαιο είναι πως όσο ο όγκος των δεδομένων και η πολυπλοκότητά τους αυξάνεται, ξεπερνώντας πλέον χωρίς επιστροφή τα ανθρώπινα όρια επεξεργασίας τους, τόσο πιο στενά θα γίνονται τα περιθώρια συλλήβδην απόρριψης των λύσεων που βασίζονται σε ΤΝ (και) για τη δικαιοσύνη.

Είναι αναγκαία η διεξαγωγή ενός διαρκούς και ουσιαστικού διαλόγου σχετικά με τις προϋποθέσεις χρήσης ΤΝ στη δικαιοσύνη, αλλά και με τους τρόπους με τους οποίους η διεπιστημονική συνεργασία θα έχει τα βέλτιστα αποτελέσματα, τόσο στο επίπεδο λειτουργίας όσο και στην ενσωμάτωση δικαιικών αρχών ήδη από σχεδιασμό τους. Είναι εξαιρετικά σημαντικό οι νομικοί-χρήστες των συστημάτων ΤΝ να είναι επαρκώς καταρτισμένοι, όχι μόνο για να διασφαλιστεί η αποδοτική χρήση τους, αλλά και για να αντιμετωπιστούν οι κίνδυνοι που συνδέονται με αυτά. Παράλληλα, η

δημιουργία αξιόπιστων πηγών δεδομένων, ο προορατικός σχεδιασμός έργων ηλεκτρονικής δικαιοσύνης και η τήρηση μητρώων με πληροφορίες για τα συστήματα ΤΝ θα μπορούσαν να ενισχύσουν σημαντικά την εμπιστοσύνη των εμπλεκόμενων μερών και να δημιουργήσουν τις συνθήκες για τη βέλτιστη αξιοποίηση συστημάτων ΤΝ στη δικαιοσύνη.

Οι – απολύτως δικαιολογημένες – ανησυχίες να μας αποθαρρύνουν από το να εξερευνήσουμε τα υπαρκτά και πιθανά οφέλη από τη χρήση συστημάτων ΤΝ σε επιμέρους στάδια και πτυχές του συστήματος Δικαιοσύνης. Για την ακρίβεια ο στόχος θα πρέπει να είναι ακριβώς η βελτιστοποίηση των επιμέρους αυτών σταδίων, μέσω, για παράδειγμα, της ευρύτερης και εις βάθος κατανόησης του νομικού πλαισίου. Εάν η βελτίωση των επιμέρους χαρακτηριστικών ενισχύει τελικά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (από ανθρώπους), θα ήταν σαφώς πιο δύσκολο να υποστηρίξει κανείς ότι υποβαθμίζει την ποιότητα της δικαιοσύνης ή θίγει το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη.

•••••

Συζήτηση με τον Κωνσταντίνο Κουρούπη, Επίκουρο Καθηγητή Ευρωπαϊκού Δικαίου και Δικαίου Προσωπικών Δεδομένων στο Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Frederick της Κύπρου.

❖ *Με δεδομένη την ιλιγγιώδη τεχνολογική εξέλιξη η οποία ανέδειξε τον τομέα λειτουργιών της τεχνητής νοημοσύνης διαμορφώθηκε μια νέα κατηγορία ανθρώπινων δικαιωμάτων τα λεγόμενα «ψηφιακά δικαιώματα». Μπορείτε να μας αποσαφηνίσετε την εν λόγω έννοια μέσα από την διαφορά της με τα κλασικά ανθρώπινα δικαιώματα και να δηλώσετε εάν αυτά προστατεύονται επαρκώς από εμάς τους πολίτες;*

Εκείνο που θα πρέπει να διευκρινιστεί είναι ότι τα ψηφιακά δικαιώματα δεν είναι τίποτα

άλλο παρά προέκταση ή, διαφορετικά, μια εξειδικευμένη διάσταση των ανθρώπινων δικαιωμάτων σε φυσικό περιβάλλον, έτσι όπως έχουν κατοχυρωθεί και ερμηνευτεί μέσα από σειρά νομοθετικών κειμένων διεθνούς και ευρωπαϊκής ισχύος. Συναφώς, η Οικουμενική Διακήρυξη Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το ενωσιακό δίκαιο (πρωτογενές και παράγωγο), καλύπτουν και ρυθμίζουν ευρέως το περιεχόμενο των ψηφιακών δικαιωμάτων. Πρόσφατα, στις 15 Δεκεμβρίου 2022, δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης η «Ευρωπαϊκή διακήρυξη σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία». Η διακήρυξη περιγράφει κοινές πολιτικές προθέσεις και δεσμεύσεις και υπενθυμίζει τα σημαντικότερα δικαιώματα στο πλαίσιο του ψηφιακού μετασχηματισμού. Έτσι, υπό τον όρο «ψηφιακά δικαιώματα» καλύπτονται όλα τα σχετικά με τον ψηφιακό κόσμο, όπως δικαίωμα πρόσβασης, ενημέρωσης αλλά και δράσεις και εκφάνσεις τους σε συνάρτηση πάντα

«...τα ψηφιακά δικαιώματα δεν είναι τίποτα άλλο παρά προέκταση ή, διαφορετικά, μία εξειδικευμένη διάσταση των ανθρώπινων δικαιωμάτων σε φυσικό περιβάλλον, έτσι όπως έχουν κατοχυρωθεί και ερμηνευτεί μέσα από σειρά νομοθετικών κειμένων διεθνούς και ευρωπαϊκής ισχύος.»

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

με ψηφιακό περιβάλλον. Το moto «what is illegal offline, should also be illegal online» θεωρώ ότι βρίσκει απόλυτη εφαρμογή και στην περίπτωση μας. Το διαδικτυακό περιβάλλον αποτελεί αντανάκλαση του φυσικού κόσμου. Ειδικά σήμερα όπου ζούμε στην ψηφιακή εποχή πληθώρα δραστηριοτήτων ιδιωτικού και δημοσίου βίου εκτυλίσσεται στο διαδίκτυο. Ωστόσο, επειδή η -κυριότερη ίσως- ιδιαιτερότητα εντοπίζεται στην έλλειψη φυσικής παρουσίας στον κυβερνοχώρο και με δεδομένο ότι η τεχνολογία προλαβαίνει πάντοτε το δίκαιο, απαιτείται η θέσπιση εκσυγχρονισμένων νόμων, προσαρμοσμένων στις απαιτήσεις και προκλήσεις της εποχής, ώστε να ρυθμίζονται επαρκώς τυχόν κενά, με συνακόλουθο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σίγουρα, δεν αποτελεί καθόλου εύκολο έργο, όμως ειδικά τα τελευταία 5 χρόνια, και μετά την εφαρμογή σε ισχύ του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων, παρατηρούμε την έκδοση και υιοθέτηση και άλλων νομοθετικών πράξεων με επίκεντρο τη ρύθμιση του διαδικτύου, κάτι που ασφαλώς επικροτείται και αποτιμάται θετικά.

❖ Η τεχνητή νοημοσύνη υπόσχεται ότι μέσω της χρήσης ψηφιακών εργαλείων θα εξασφαλιστεί η αποδοτικότητα και η αμεροληψία του δικαστικού συστήματος. Ταυτόχρονα, όμως, δημιουργείται μια απειλή για τον ανθρώπινο ιδιωτικό βίο. Με ποιο τρόπο πιστεύετε ότι η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να είναι νόμιμη και αξιόπιστη ώστε να διασφαλιστεί η προστασία των κατοχυρωμένων δικαιωμάτων των ατόμων;

Σύμφωνα με τους συντάκτες της Ψηφιακής Ατζέντας για την Ευρώπη, η τεχνητή νοημοσύνη αποτελεί από τους ακρογωνιαίους λίθους για την υλοποίησή της. Μάλιστα, εμφανίζεται ως αναπόφευκτη απόρροια της τεχνολογικής και επιστημονικής εξέλιξης. Το στοιχείο εντοπίζεται στο πώς θα καταφέρουμε να βρούμε την ισορροπία στο ακόλουθο δίπολο: Προηγμένη ΤΝ και Αξιόπιστη ΤΝ, όπως ρητά διακηρύσσεται στο κείμενο της Ψηφιακής Ατζέντας (Excellence and Trust in AI). Ειδικότερα, η δυσκολία βρίσκεται περισσότερο στο πεδίο της διαμόρφωσης μιας Τεχνητής Νοημοσύνης με ανθρωποκεντρική διά-

σταση. Η αριστεία στην τεχνολογία και επιστήμη θεωρώ ότι επιτυγχάνεται πιο εύκολα, ιδιαίτερα με τη συνεχή εξέλιξη. Ο σεβασμός όμως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών πρέπει να παραμένει αναλλοίωτος και να διαπερνά οποιοδήποτε νομοθετικό κείμενο ρύθμισης της ΤΝ. Γι' αυτό απαιτείται η σύμπραξη όλων των φορέων, τόσο κρατικών όσο και ιδιωτικών, προκειμένου να επιτευχθεί η κατάλληλη ισορροπία. Σίγουρα, η συμβολή των πανεπιστημίων, ως forum επιστημονικού διαλόγου και εστία γόνιμων προβληματισμών, κρίνεται καθοριστική.

❖ Στον απόηχο της δημοσίευσης του «ChatGPT» προβλέπεται ότι τα προγράμματα τεχνητής νοημοσύνης θα οδηγήσουν στην αντικατάσταση του ανθρώπινου παράγοντα; Ποια νομικά ζητήματα πιθανολογείτε ότι θα ανακύψουν από αυτή την εξέλιξη;

Μιλώντας για το ChatGPT, αναμφίβολα πρόκειται για το πιο πολυσυζητημένο δημιούργημα της τεχνητής νοημοσύνης. Και όχι άδικα γιατί μέσα σε λίγους μήνες ζωής μετρά εκατομμύρια χρήστες, πολύ περισσότερους αναλογικά από διάσημα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το facebook και το twitter στα πρώτα «βήματα» της ζωής τους. Ωστόσο, σίγουρα εγείρονται σοβαροί νομικοί και ηθικοί προβληματισμοί ως προς τη χρήση του. Αρχικά, ζητήματα προστασίας προσωπικών δεδομένων τίθενται στην κορυφή καθώς απαιτείται να έχει μια πολιτική προστασίας δεδομένων απόλυτα εναρμονισμένη με την ευρωπαϊκή νομοθεσία. Τα δικαιώματα των χρηστών πρέπει να καθορίζονται με σαφήνεια όπως και οι αρχές νόμιμης επεξεργασίας τους, κάτι που όμως δεν θεωρείται ούτε απλό ούτε εφικτό απόλυτα. Ενδεικτικά, αναφέρουμε το ακόλουθο παράδειγμα: μια από τις βασικές αρχές νόμιμης επεξεργασίας δεδομένων είναι η αρχή της ελαχιστοποίησης δεδομένων και της διαφάνειας. Πώς μπορούν όμως αυτές να επιτευχθούν στο αθέρα όταν αφενός συλλέγεται πληθώρα προσωπικών δεδομένων, με αόριστο τρόπο, αφετέρου, η τεχνολογία που χρησιμοποιείται (αλγόριθμοι και βάσεις δεδομένων) δεν είναι κατανοητή στον απλό χρήστη της εφαρμογής; Επιπρόσθετα, μην ξεχνάμε ότι το ChatGPT όπως και κάθε

«Ο σεβασμός όμως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών πρέπει να παραμένει αναλλοίωτος και να διαπερνά οποιοδήποτε νομοθετικό κείμενο ρύθμισης της ΤΝ.»

Τεχνητή νοημοσύνη, αλγόριθμοι και δίκαιο

προϊόν τεχνητής νοημοσύνης, όσο προηγμένο κι αν είναι, στηρίζεται σε εντολές που δέχεται από τον άνθρωπο. Συνεπώς, ούτε υποκαθιστά ούτε αντικαθιστά άνθρωπο και στερείται καινοτομίας. Πώς ρυθμίζονται θέματα νομικής ευθύνης εξαιτίας εσφαλμένης χρήσης του συστήματος; Τέλος, η γνησιότητα και αντικειμενικότητα των απαντήσεων και αναλύσεων που παράγονται δεν μπορεί να εξακριβωθεί πλήρως. Φαινόμενα παραπληροφόρησης μέχρι και διακρίσεις είναι δυνατόν να παραχθούν καθώς το ChatGPT δεν διαθέτει κριτική ικανότητα αλλά συλλέγει άκριτα δεδομένα από απροσδιόριστο αριθμό υποκειμένων, χωρίς να προβαίνει σε έλεγχο αξιοπιστίας τους.

❖ **Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Δεοντολογίας όσον αφορά στη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης για τα δικαστικά συστήματα και το περιβάλλον τους θεωρείτε ότι συνιστά ένα ασφαλές εργαλείο για να τεθούν οι βάσεις για την εισαγωγή της τεχνητής νοημοσύνης στον τομέα της δικαιοσύνης;**

Απολύτως ναι, χωρίς αυτό φυσικά να σημαίνει ότι είναι το μοναδικό. Ωστόσο, θεωρείται απαραίτητη η υιοθέτηση κανόνων δεοντολογίας καθώς έτσι μπορούν να λυθούν αρμονικά ζητήματα ηθικής διάστασης που τίθενται λόγω χρήσης συστημάτων ΤΝ. Η πρόταση Οδηγίας για την προσαρμογή των κανόνων περί εξωσυμβατικής αστικής ευθύνης στην τεχνητή νοημοσύνη (Οδηγία περί ευθύνης για την ΤΝ), η οποία εκδόθηκε πρόσφατα στις 28 Σεπτεμβρίου 2022 και αναμένεται να τεθεί σε ισχύ το 2024, συνιστά εξίσου σημαντικό και επιβοηθητικό κείμενο.

❖ **Με βάση το προσφάτως εκδοθέν σύγγραμμα σας “Privacy and security in**

light of the European Digital Agenda”, στο οποίο αναλύεται το συνεχώς μεταβαλλόμενο ευρωπαϊκό τοπίο της ασφάλειας και της ιδιωτικής ζωής, που εξαρτάται από την εκθετική ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, κρίνετε ότι το θεσπισμένο ενωσιακό νομικό πλαίσιο παρέχει τα απαιτούμενα εχέγγυα ασφαλείας για την προστασία των θεμελιωδών ελευθεριών στην ψηφιακή εποχή;

Το εν λόγω σύγγραμμα, το οποίο έτυχε, εκτός των άλλων, ξεχωριστού προλογικού σημειώματος από αρμόδιο Λειτουργό του Γραφείου Ευρωπαίου Επόπτη Προσωπικών Δεδομένων στις Βρυξέλλες, πραγματεύεται τόσο θεωρητικά όσο και κριτικά πληθώρα ζητημάτων με επίκεντρο την ασφάλεια και ιδιωτικότητα στον ψηφιακό κόσμο, υπό το φως της Ευρωπαϊκής Ψηφιακής Ατζέντας. Συνολικά, όπως προαναφέρθηκε, το θεσπισμένο ενωσιακό νομικό πλαίσιο, ειδικά μετά το 2018, αποτιμάται θετικά, με την έννοια ότι συμβαδίζει με την τεχνολογική εξέλιξη. Παράλληλα, ρυθμίζει διακλαδικά και ανά τομέα την προστασία ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως ενδεικτικά στο πεδίο των ψηφιακών υπηρεσιών με την έκδοση της Digital Services Act. Σαφώς, η έκδοση κατευθυντήριων γραμμών τόσο για την ερμηνεία όσο και εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων κρίνεται σκόπιμη. Σε κάθε περίπτωση, πέραν του αναμφισβήτητου καθήκοντος του ενωσιακού νομοθέτη, απαιτείται και η εγρήγορση του κάθε χρήστη και ατόμου ξεχωριστά, ο οποίος πρέπει να αποκτήσει ψηφιακή συνείδηση και ευθύνη, προκειμένου να μπορεί όχι μόνο να ασκεί τα δικαιώματά του αλλά και να αναλαμβάνει αντίστοιχα υποχρεώσεις που απορρέουν από τη συμμετοχή του στο ψηφιακό γίγνεσθαι.

•••••

«Θεωρείται απαραίτητη η υιοθέτηση κανόνων δεοντολογίας, καθώς έτσι μπορούν να λυθούν αρμονικά ζητήματα ηθικής διάστασης που τίθενται λόγω χρήσης συστημάτων»